

АЕРОБЕЗПЕКА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СТАН, СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА МОЖЛИВІ НЕГАТИВНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

В. Д. Залізко, к.ф.-м.н., доцент, Національний університет ДПС України

У статті розглядається сучасний стан екологічної безпеки в частині зміцнення аеробезпеки сільських територій, встановлюються можливі причинно-наслідкові зв'язки з деякими соціально-економічними показниками, що впливають на розвиток сільських територій.

Ключові слова: аеробезпека сільських територій, економічна безпека держави, економіка сільських територій, структура, види забруднень.

Постановка проблеми. Враховуючи, що сталий розвиток України, яка має серйозний аграрно-туристичний потенціал, неможливий без вирішення ряду внутрішніх екологічних проблем. Причому, екологічні проблеми, пов'язані із якістю води і особливо повітря, стосуються не лише України та сусідніх держав, а деякі з них мають планетарний масштаб. Досить згадати той факт, що про Чорнобильську катастрофу світ вперше дізнався в результаті фіксації радіоактивного пилу у „зеленій столиці” Європи – Стокгольмі. Причому забруднення повітря басейну Чорнобильської зони радіоактивним пилом на цьому не зупинилось і відбувається кожного разу під час пожеж лісів та лісосмуг і про це вже зазначають вчені США з Єльського університету [1]. Ними встановлено, що радіоактивні речовини, які осіли на деревах, кущах та лісовій підстилці в результаті горіння піднімаються у повітря вже не у формі пилу з мінеральних речовин, а у вигляді аерозолу (з органікою ґрунтів). У зв'язку з цим період перебування радіації в повітрі та відстані, на які можуть переміщуватись, екологічно небезпечні маси значно збільшуються у порівнянні з вибухом 1986 р.

Зазначені факти та інші види забруднення атмосферного повітря мають яскраво вироджену глобалізаційну спрямованість і негативно впливають на інвестиційну привабливість та реалізацію туристичного потенціалу нашої країни. Невирішеними залишилась низка локальних проблем, які пов'язані з економічною діяльністю та погіршенням здоров'я нації і скорочення тривалості життя українського населення. Деякі найбільш актуальні проблеми забруднення повітря, які характерні для сільської місцевості, розглянемо в даній роботі.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Уже майже півстоліття проблема якості атмосферного повітря є однією з найважливіших проблем людської спільноти. Роботи таких вчених як А. Водяник, О. Лапшин, Л. Левченко, А. Качинський, В. Мовчан, О. Мовчан, В. Осіпов, Г. Хміль, О. Теліженко, Л. Керб, С. Фролов, В. Боронос, М. Петрушенко, М. Аммана, С. Аткинсона, С. Кофала, К. Конрада, Г. Классена, С. Круйтваген, А. Крупніка, Г. Стінгера, Д. Сімсона, Т. Селдена, Д. Сонга, Т. Тієтенберга, Н. Шафіка та багатьох інших присвя-

чені дослідженню якості атмосферного повітря на різних рівнях. Зокрема, варто відзначити багаторічні дослідження організаційно-економічних механізмів управління якістю атмосферного повітря на міждержавному рівні у Сумському державному університеті (детальніше в [2] та [3]).

Але майже невисвітленими у спеціалізованій науковій літературі залишились проблеми, які пов'язані із аеробезпекою сільських територій в контексті глобалізаційних умов та не встановлено можливі негативні наслідки в економічній сфері.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є системний аналіз нормативно-методологічної бази повітреохоронної системи України та з'ясування сутності поняття „аеробезпека сільських територій”. Завданням дослідження також є встановлення можливих негативних економічних наслідків від забруднення атмосферного повітря.

Виклад основних положень. Якісне повітря є однією із самих важливих складових екологічної безпеки всього живого, оскільки воно відіграє важливу роль у більшості органічних процесах. Уже стало стереотипом, що проблема якісного повітря стосується виключно великих мегаполісів та міст, внаслідок великої концентрації в них техніки та людей. Проте через високу швидкість розповсюдження небезпечних газів спеціальних досліджень потребує повітряний басейн сільських територій, особливо тих, що мають спільну межу із міськими територіями та потужними підприємствами.

Організація об'єднаних націй (ООН), яка б мала відігравати важливу роль у захисті оточуючого середовища всіх країн учасниць, обмежилась виконанням роз'яснювально-пояснювальних функцій, оскільки ще у 1972 р. було проведено конференцію ООН „Людина і оточуюче середовище”; через шість років для покращення адміністрування транскордонного забруднення була створена Європейська Конвенція по транскордонному перенесенню забруднюючих речовин, а Україні (яка одна з перших була прийнята в члени ООН) зазначені заходи не принесли жодних позитивних екологічних зрушень.

Лише у 1997 р., після розробки Кіотського протоколу почались реальні зміни в еколого-економічному плані, оскільки запрацювали ринкові механізми контролю за шкідливими викида-

ми. Згідно протоколу було передбачено створення так званих квот на викиди парникових газів. Оскільки в Україні на момент ратифікації Кіотського протоколу, що відбувся 2004 р., темпи виробництва були гірші, ніж у повоєнні роки, то вона потрапила до списку екологічно «чистих» держав (не у зв'язку з екологічністю технологій, а завдяки зупинці більшості промислових підприємств). У зв'язку з цим наша держава отримала можливість продавати свої квоти на викиди, але для захисту сільських територій, які є найбільш дружніми до довкілля, коштів передбачено не було.

За оцінкою Німецької консультативної групи потенційні прибутки України у цій сфері коливаються в межах 0,77–2,9 млрд доларів, а Світовий банк визначив, що на кожну тунну знижених викидів в Україні необхідно витратити лише 7 доларів, у той час як у США – 190, а в державах ЄС – 270 [4]. Отже, враховуючи дослідження, які показують, що на сільських територіях України, розташованих у західних областях, зовнішнє трансграничне забруднення становить у середньому 60 % від сумарного, то варто розробити чітку компенсаційну схему покращення аеробезпеки сільських територій за рахунок частини проданих кіотських квот [5].

Окремо, досі не вирішеною проблемою є забруднення атмосферного повітря сільських територій цементним пилом та відходами в результаті виробництва цегли. Значна кількість заводів з виробництва цегли, які найбільше зосереджені на півдні, в Донецькій, Київській та Львівській областях [6] та цементу (шістнадцять найбільших заводів розташовані в західних, східних та південних регіонах України [7]) знаходиться на території сіл, або в містах районного значення, що оточені сільськими населеними пунктами. Навіть у проектній документації норми гранично допустимих викидів більшості вітчизняних цегляних заводів є досить високими [8, с. 13]. Більше того, такими вченими як М. Радченко, О. Сирота, О. Макарова [6] проведено в цьому напрямі спеціальні дослідження і встановлено, що за рік функціонування стаціонарними джерелами АТ „Олександрівський завод силікатної цегли” (Миколаївська область) утворюється більше 8 млн т забруднюючих речовин, серед яких: пил вугільний, окис вуглецю, двоокис азоту, сірчастий ангідрид, сажа, ванадія п'ятиокис, окис кальцію, пил неорганічний, свинець, марганець та їх сполуки, що є характерним і для інших заводів.

Ще одним видом економічної діяльності, від якої значно погіршується екологічна безпека повітряного басейну сільських територій, є виробництво цементу, оскільки воно є досить складним і енергоємним процесом. Нагадаємо, що вперше запатентував технологію виробництва цементу у 1824 р. англійський будівельник Д. Еспдін (незважаючи на те, що подібні методи будівництва були відомі в стародавньому Єгипті), в

результаті якої у атмосферу викидається широкий спектр екологічно небезпечних речовин. Враховуючи, що більшість цементних заводів в Україні побудовано за часи Радянського Союзу, коли технології не дозволяли досконало вивчити наслідки екологічного забруднення прилеглих територій (зокрема, і сільських) [9, с. 161], то за сучасних умов потрібно проводити детальні соціально-екологічні дослідження стану не лише атмосферного повітря, а й ґрунтів, водних та лісових ресурсів сільських та міських територій.

За 2010 р. викиди в атмосферне повітря в результаті виробництва цементу становили більше 2 тис. т (сполуки азоту та сірки, оксид вуглецю різні мікрочастинки та волокна) [7, с. 211]. Якщо порівнювати відповідні дані з 2005 р., то загальна кількість небезпечних речовин зменшилась, окрім діоксину сірки та інших її сполук, які є дуже небезпечними і, зокрема, сприяють утворенню так званих кислотних дощів, що несуть загрозу для сільськогосподарських посівів та здоров'я людини.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [10] забруднене атмосферне повітря є причиною близько 23 % усіх хвороб (особливо органів дихання, травлення та системи кровообігу). На перший погляд ця проблема мало стосується сільських територій, оскільки в їх межах наявна значна кількість лісових та водних ресурсів, які позитивно впливають на якість повітря, але розміщення значної кількості тваринницьких комплексів, переробних заводів тощо створює серйозні забруднення атмосферного повітря (щоправда, локального характеру). Так, Н. Свояк у своєму дослідженні проводить оцінку екологічної безпеки атмосферного повітря на прикладі агропромислового комплексу ЗАТ „Миронівська птахофабрика” (що знаходиться в с. Степанці Черкаської області, Канівського району), де він показує, що у 2010 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел збільшилися на 5,1 тис. т у порівнянні з 2009 р. в основному із-за введення в дію всіх 24 бригад по вирощуванню бройлерів зазначеного комплексу [11, с. 129].

Подібні приклади погіршення якості повітря промисловими підприємствами можна навести майже в кожному районі України, де серед найбільш розповсюджених забруднюючих речовин спостерігаються діоксин сірки та азоту, оксид вуглецю, різновиди органічної і та неорганічної пилюки тощо.

Серйозною проблемою покращення екології сільських територій є активна деградація полігонів твердих побутових відходів та створення стихійних сміттєзвалищ. У дослідженнях А. Пятничко, Г. Жука, В. Баннова показується, що на українських полігонах (більшість яких розміщена на сільських територіях) навіть після їх закриття спостерігається не лише забруднення

небезпечними речовинами і мікроорганізмами підземних та поверхневих вод, а й в результаті анаеробного бродіння органічної складової побутових відходів відбувається викид в атмосферу парів отруйного звалищного газу. Ними встановлено, що з кожної тонни полігону побутових відходів виділяється близько 120–200 м³ звалищного газу [12].

В Україні обсяги щорічного утворення твердих побутових відходів на душу населення в середньому становлять 390 кг/рік, а інтенсивність їх утворення значно перевищує швидкість приросту населення і становить щорічно більше 10 % [13]. При чому, оскільки для будинків приватного сектора (з присадибною ділянкою), що розміщені в сільській місцевості, норми утворення твердих побутових відходів допускають на одного мешканця 580 кг/рік, а для упорядкованих будинків, в основному розміщених у містах, – 281 кг/рік побутових відходів і, враховуючи все більше обезлюднення сільських територій, то можна стверджувати, що основним джерелом виникнення побутових відходів є міста і, відповідно, міські жителі. Тому варто встановити додатковий державний збір на понаднормове утворення твердих побутових відходів, кошти від якого будуть направлятися безпосередньо на фінансування полігонів та створення переробних заводів. Так, наприклад, поряд із с. Підгірці, Обухівського району Київської області з 1986 року функціонує полігон № 5 для твердих побутових відходів, на якому ВАТ „Київспецтранс” заховує більшу частину твердих відходів м. Києва, а це до 1,2 млн т щорічно (враховуючи, що всього з Києва вивозиться близько 1,2-1,5 млн т побутових відходів і до 80% саме на полігон №5).

Для обчислення маси понаднормового вивозу твердих побутових відходів з будь-якого населеного пункту пропонуємо використовувати наступну формулу:

$$m_{\text{ПН}} = \begin{cases} |0,281k - m_p|, & \text{для сільських територій;} \\ |0,58k - m_p|, & \text{для міст,} \end{cases}$$

де $m_{\text{ПН}}$ – маса річного понаднормового вивозу твердих побутових відходів (кг/рік), k – кількість населення в місті, селі або будинку (од.), m_p – маса реально вивезених відходів (кг/рік).

Отже, для столиці України

$$m_{\text{ПН}} = |0,281 * 2700000 - 1500000| = 741300 \text{ кг/рік.}$$

Встановлюючи, навіть мінімальний збір 50 коп. за 1 кг понаднормових відходів, отримаємо щорічно додатково для модернізації полігону №5 суму в 370650 грн, яка з часом буде збільшуватися пропорційно збільшенню відходів. Якщо враховувати, що кожного року в Україні утворюється до 1,5 млрд т твердих відходів [14] і той факт, що в повітрі над полігоном концентрація небезпечних речовин значно перевищує гранично допустимі норми (наприклад, зафіксовано

кількість аміаку, яка перевищує майже в 30 разів гранично допустимі концентрації, а оксиду вуглецю та сірки – в 100 разів та ін.) У такому випадку постає питання про встановлення мінімальної відстані для розміщення полігонів до населених пунктів (наприклад, згадуваний вище полігон № 5 розташований на віддалі 1 км від найближчого населеного пункту [15]. Тому спробуємо визначити оптимальне розміщення полігонів та населених пунктів у контексті випаровування біогазу (або звалищного газу, що те саме). Враховуючи детальне дослідження періодизації активної генерації біогазу [16] Н. Научу, А. Водяник провели розрахунки радіусів зон потенційного забруднення прилеглих до полігону територій та інтенсивності викидів основних компонентів біогазу в повітря. Згідно їх розрахунків, найбільш інтенсивно випаровується метан із швидкістю 921 г/с і радіус забруднення становить 2790 м, значно менш інтенсивно випаровується толуол (або метилбензол, що є токсичною отрутою, яка впливає на функцію кровообігу організму) – 12,59 г/с із радіусом забруднення 3120 м та аміак – 9,28 м/с, в якого середньодобові гранично допустимі концентрації незначні, всього 0,04 мг/м³, незважаючи на великий радіус забруднення – до 28 км. Інші забруднюючі речовини, такі як ксилол, оксид вуглецю, диоксид азоту, формальдегід, етилбензол, ангідрид сірчистий, сірководень тощо, хоч і дуже небезпечні, але мають порівняно низьку інтенсивність викидів.

Таким чином розміщення населених пунктів (ближче ніж 3–4 км до відкритих полігонів) є екологічно небезпечним, і всі села, селища та міста, які знаходяться в даному радіусі або підлягають переселенню, якщо кількість населення незначна (як, наприклад, у випадку із с. Підгірці, де проживає біля 400 осіб), або має відбуватися зміна розташування полігонів шляхом переміщення їх на оптимальні відстані.

Окремого дослідження потребують питання радіонуклідного забруднення атмосферного повітря та екологічні проблеми агропромислового, металургійного та хімічного комплексів, оскільки ці напрями наносять значної шкоди іміджу України як туристичного центру Європи.

Таким чином, аеробезпека сільських (міських) територій – це стан повітряного басейну сільських (міських) територій, при якому забезпечується відтворення природної екологічної обстановки (у межах встановлених санітарних норм) під час активної соціально-економічної діяльності, і при цьому унеможливується шкода для здоров'я людей та інших живих організмів, що використовують відповідні атмосферні ресурси. Ми переконались, що роль аеробезпеки сільських територій є досить важливою у процесі зміцнення екологічної безпеки на сільських територіях, враховуючи значні об'єми викидів небез-

печних для здоров'я людини. Сільські території виявляються незахищеними від дії багатьох токсичних речовин, що знаходяться у повітрі, і це є однією з причин збільшення захворюваності сільського населення, яке проживає неподалік полігонів, великих підприємств та міст.

Складна економічна ситуація в нашій державі змушує виконувати фінансування заходів щодо зміцнення аеробезпеки по залишковому принципу, що часто призводить до недофінансування. Тому, виходячи із зазначеного вище, пропонуємо наступні шляхи покращення екологічної ситуації сільських територій:

1) активізувати роботи із використання звалених газів (біогазів) для опалення прилеглих населених пунктів або виробленню електроенергії чи біопального, що позитивно вплине на лише на екологічну, а й економічну безпеку сільських територій (враховуючи високі ціни на енергоресурси та значну географію українських сіл);

2) створити пункти прийому та розробити загальну схему утилізації елементів живлення, застарілої побутової техніки (кінескопні телевізори, ПК, різні мобільні пристрої і т. д.), запозичивши досвід таких високорозвинених країн як Данія, Швейцарія, Німеччина, Японія, США та ін., у яких повторне використання твердих побутових відходів перевищує 80%;

3) надавати пільгові кредити для проектів, які пов'язані із зниженням викидів небезпечних речовин в атмосферу, що є не лише екологічно, а й економічно вигідно (враховуючи Київські домовленості);

4) розробити схему адміністрування та сповіщення через засоби масової інформації про

ситуацію щодо якості атмосферного повітря на регіональному рівні, оскільки подібні проекти успішно себе зарекомендували в багатьох країнах (Китай, Японія та ін.).

Висновки. Для збалансованого розвитку економіки України потрібно вдало балансувати між встановленням тісних зв'язків з високорозвиненими державами та розширенням мереж міжнародних інститутів, що сприяють сталому розвитку і мінімізацією шкідливого виробництва на території України. Проведене дослідження дещо пояснює причини перенесення шкідливих форм виробництва до країн третього світу, і вітчизняні науковці та політики не мають допустити перетворення України в сировинний придаток більш розвинених країн. Більше того, на рівні держави потрібно створити агенцію по моніторингу ситуації за якістю базових природних ресурсів на сільських територіях, які мають великий, поки що не повністю використаний, туристичний потенціал, з метою неперервного контролю та інформативності суспільства. Це дасть змогу покращити не лише туристичний імідж України, залучити інвестиції в екологічно чисті райони, спільно вирішити існуючі глобальні екологічні проблеми і, головне, убезпечити від майбутніх екологічних катастроф.

Спеціалізованим інститутам потрібно розробити норми щодо якості повітря для сільських та міських територій, які корелюються із європейськими стандартами, що сприятиме втіленню в життя євроінтеграційних прагнень України та збільшить тривалість життя українців, яка на сьогодні найнижча в Європі, хоч генетично українці – це сильна та здорова нація.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Єльського університету [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу : <http://www.yale.edu/>
2. Теліженко О.М. Управління якістю атмосферного повітря на міждержавному рівні Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.08.01 / О.М. Теліженко; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2004. – 37 с.
3. Організаційно-економічний механізм управління якістю атмосферного повітря на міждержавному рівні електронний ресурс / О. Теліженко, О. Балацький, С. Фролов, В. Борнос, М. Петрушенко, Г. Шевченко та ін. // Сумський державний університет. – 2010. – Режим доступу : <http://fem.sumdu.edu.ua/uk/component/content/article/32-scientific-themes/109-0107u009208.html>
4. Федак І. А. Еколого-економічні аспекти контролю якості атмосферного повітря на міждержавному рівні [Електронний ресурс] / І. А. Федак // Методи та прилади контролю якості. – 2008. – № 20. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/metody/2008_20/08fiarpmr.pdf
5. Національна стратегія України щодо спільного впровадження таторгівлі викидами [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. – 2003. – Режим доступу : menr.gov.ua
6. Радченко М.І. Підвищення екологічної безпеки та енергетичної ефективності виробництва силікатної цегли [Електронний ресурс] / М. І. Радченко, О. А. Сирота, О. В. Макарова // Техногенна безпека. Наукові праці. Випуск 18. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Anthropogenic_safety/2004_18/18-8.pdf
7. Волощенко С. Аналіз геологічного середовища на території ВАТ «Волинь-цемент» / С. Волощенко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Технічні науки». – 2012. – Випуск 1 (57). – С. 204-215.
8. Проект нормативов предельно допустимых выбросов для АО «Александровский завод силикатного кирпича». – Николаев: Укргрострой, Николаевское отделение «Облагрострой», Специализированный центр по техническому обслуживанию и наладке оборудования «СИРЕНА», 1994. – 77 с.
9. Розміщення продуктивних сил України : підручник / [Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрига та ін.]; за ред. Є. П. Качана. – К. : Вища школа, 1998. – 375 с.

10. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.who.int/ru/>
11. Свояк Н. І. Оцінка екологічної безпеки атмосферного повітря на прикладі черкаської області / Н. І. Свояк // Вісник ЧДТУ, Хімічні технології і екологічна безпека. – 2012. – №1. – С. 129-133. – С. 129.
12. Пятничко А. И. Результаты обследования полигонов ТБО Украины для установления объёмов добычи и состава биогаза / А.И. Пятничко, Г.В. Жук, В.Е. Баннов // Технические газы. – 2010. – № 2. – С. 63–65.
13. Полимерные отходы в коммунальном хозяйстве города / В.Н. Бабаев, Н.П. Горох, Ю.Л. Коваленко и др.; под ред. В.Н. Бабаева, И.В. Коринько, Л.Н. Шутенко. – Харьков : ХНАГХ, 2004. – 375 с.
14. Мусич О. Г. До питання про заліснення сміттєзвалищ [Електронний ресурс] / О.Г. Мусич, Т.М. Гамалій, О.Г. Лисиченко, О.П. Фесай. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39695/16-Musich.pdf?sequence=1>.
15. Научу Н. В. Екологічна безпека атмосферного повітря територій навколо полігонів твердих побутових відходів / Н. В. Научу, А. О. Водяник. Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vkdpu/2012_2/160.pdf
16. Абрамов Н.Ф. Методика расчета количественных характеристик выбросов загрязняющих веществ в атмосферу от полигонов твердых бытовых и промышленных отходов / Н.Ф. Абрамов, Э.С. Санников, К. Б. Русаков и др. – М. : АКХ им. К. Д. Памфилова, 2004. – 28с. – (Нормативный документ)

Зализко В.Д. Аэробезопасность сельских территорий в условиях глобализации : состояние, сущность понятия и возможные негативные социально-экономические последствия

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние экологической безопасности в части укрепления аэробезопасности сельских территорий, устанавливаются возможные причинно-следственные связи с некоторыми социально-экономическими показателями, влияющими на развитие сельских территорий.

Ключевые слова: аэробезопасность сельских территорий, экономическая безопасность государства, экономика сельских территорий, структура, виды загрязнений.

Zalizko V.D. Aerosafety rural territories in the context of globalization : the state, the essence of the concepts and possible negative social and economic consequences

Abstract. The article discusses the current state of environmental safety regarding strengthening aerosafety rural territories, establishing the possibility of a causal connection with certain socio-economic factors affecting the development of rural areas.

Keywords: aerosafety rural territories, the economic security of the state, the economy of rural territories, structure, types of pollution.

Дата надходження до редакції: 21.03.2014

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.

УДК 332.2

ПЕРЕДУМОВИ ОЦІНКИ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

О. І. Макарова, аспірант, Луганський національний аграрний університет

Стаття присвячена визначенню передумов необхідності оцінки управління використанням земельних ресурсів аграрних підприємств Луганської області. Особливу увагу приділено аналізу сучасного стану управління використанням земельних ресурсів аграрних підприємств. Автором статті показано відсутність системи управління використанням земельних ресурсів та визначено необхідність формування такої системи.

Ключові слова: земля, земельні відносини, земельні ресурси, управління земельними ресурсами, аграрні підприємства.

Постановка проблеми. Управління використанням земельних ресурсів аграрних підприємств характеризується неоднозначною достатністю цих ресурсів для збалансованого розвитку виробництва, своєчасного й повного виконання зобов'язань перед власниками (акціонерами), персоналом, партнерами і кредиторами, забезпеченням можливостей майбутньої діяльності підприємства. Обмеженість ресурсів, складність їх якісно-структурної оцінки, розподіл результатів діяльності, технологічні можливості обробки ресурсів обумовлюють складність земельних відносин. Відносини власника земельних ресурсів з користувачем складні і неодно-

значні, проблеми виникають через недостатній рівень акцентування саме на питаннях управління земельними ресурсами. Управління ресурсами дозволить раціонально та кваліфіковано вирішити проблему використання, розпорядження, обробки земельних ресурсів та питання винагороди за користування ними.

Оцінка управління використанням земельних ресурсів аграрних підприємств доцільна з метою визначення проблем, що виникають у підсистемах управління підприємством, зокрема: виробничій, фінансовій, екологічній та ін. Визначення проблем в управлінні використанням земельних ресурсів дозволить розробити комплекс заходів